

BÁNSZKI HAJNALKA

Zajác József nyíregyházi polgár
(1824–1885)

Kísérlet egy életút rekonstrukciójára

Kutatási módszerek, források

Az alábbiakban egy 19. századi nyíregyházi polgár életrajzának megírására teszünk kísérletet. Közemberek életútjának feldolgozására Nyíregyháza esetében is kevés példa van. A dolgozat célja, hogy egy 19. századi személy élettörténetének lehetséges feldolgozását esettanulmányon keresztül mutassa be, felsorakoztatva azokat az irattípusokat, amelyeket a kutató eredményesen használhat.

A dolgozat kiindulópontját a családkutatók által leggyakrabban használt források alkotják: anyakönyvek és iskolai anyakönyvek adatai. A rendelkezésünkre álló igazgatási források közül a különféle céllal készült összeírások (pl. adófizetők, választók, tanyai birtokosok) az egyén gyarapodásáról adnak számot időről időre. Az általunk vizsgált személy több különféle tisztséget is betöltött az 1860-as évektől kezdve. Ezekre nézve a közigazgatási iratanyagban találunk adatokat, és fontos támpontjaink még a korszakról megjelent szakirodalmi feldolgozások.

Az életút feltérképezését nehezíti, hogy Zajác József aktív éveinek egy szakasza, az 1850-es, 1860-as évek forráshiányos része a nyíregyházi közigazgatás történetének. Az 1870-es évektől kezdődően a már rendezett tanácsú városa és vármegyeszékhellyé előlépett Nyíregyháza fondjai gazdagabb forrásbázist nyújtanak.

A magánember az anyakönyvek és iskolai anyakönyvek tükrében

Zajác József 1824. július 11-én született Nyíregyházán Zajác András és Kiszél Mária evangélikus szülők gyermekeként. Az 1753-ban Békés megyéből Nyíregyházára költözni kívánók összeírásában több Zajác vezetéknevűt is találunk és a Kiszél család is feltűnik már ezeken az íveken.¹ A Zajácok már a

---

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára, IV. A. I/b. Békés vármegye nemesi közgyűlésének iratai 154/1753. Közölve: Pro memoria. Nyíregyházi összeírások, 1752–1850. Szerk. KUJBUSNÉ MECSEI Éva. Nyíregyháza, 2003. 31.

betelepedéstől, vagyis 1754-től kezdődően a közösség vezetésében is szerepet vállalnak; 1837-ig, a privilegizált mezőváros címének megszerzéséig összesen hat főbb tisztségviselőt adott a család.² Sajnos a születési anyakönyv nem közli Zajác Zsolt apjának foglalkozását, így nem tudtuk megállapítani, hogy a Nyíregyháza lakosairól 1824-ben készült összeírásban szerepelő három Zajác András közül melyik lehet az édesapa. A gyermek taníttatása és a későbbi pályafutás arra enged következtetni, hogy talán a legmódosabb, a két kötél³ földdel bíró András.

A korai évekről jóformán semmit sem tudunk. A nyíregyházi elemi iskolának, ahová Zajác Zsolt is járhatott, csak 1840-től maradt fent iratanyaguk. Rendelkezésünkre áll viszont a magasabb fokú evangélikus professzori iskola 1837. és 1838. évi lajstroma.⁴ Mindkét tanévben találunk egy Zajác Zsolt nevű tanulót, akiről azonban csak azt tudjuk, hogy melyik osztályba járt és hány szorgalmi pontot szerzett a tanév során. Az 1857-ben kezdett gazdasági naplója belső lapján magát „jóll ki tanított donatista”-nak nevezi, ami alapján úgy gondoljuk, hogy az iskolai könyvekben az általunk vizsgált személyről van szó.

Alig húszéves korában, 1844-ben feleségül vette az ugyancsak evangélikus, Békés vármegyéből áttelepült családból származó Hugyec Zsuzsannát. Tanúik voltak Ns. Bukovszky Zsolt és Tomaso Zsolt. Negyvenegy évig éltek házasságban, amiből nem született gyermekük. Feleségével azonban együtt neveltek egy leánygyermeket, Zajác Juliát, akit 1868-ban adtak iskolába.⁵ Sajnos az örökbefogadás körülményeiről nem tudunk semmi, így azt sem, hogy esetleg egy elhunyt fivér (vagy más férfitárs) gyermekét vette nevelésbe, vagy egy nem rokon lánykát fogadott gondjaiba a gyermektelen házaspár. A rendelkezésünkre álló adatok szerint 1868-ban a hatéves kislány a központi elemiben, Gdovin Zsolt osztályában tanult, gyámja Zajác Zsolt, a család az Angyal zugban élt.⁶ A következő évek iskolai anyakönyvei sem árulnak el többet a gyermekről.

Zajác Zsolt városi árvagyámként 61 éves korában, 1885. augusztus 22-én hunyt el Nyíregyházán, halálának oka szervi szívbaj volt. A halotti anyakönyvi

---

² KUJBUSNÉ MECSEI Éva: Nyíregyháza önkormányzata, 1753–1848. Nyíregyháza, 2003. 38.

³ Kötél, kötélalj; területmérték; kb. 10 hold.

⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára (a továbbiakban MNL SZSZBML), VIII. 51. Nyíregyházi Ág. H. Ev. Kossuth Lajos Gimnázium iratai, 1836–1944. 29. köt. A nyelvtudományi oskolának 1836-ik évi Conspectusa és 30. köt. A Nyelvtudományi osztály tanulóinak 1837-iki lajstroma.

⁵ MNL SZSZBML, VIII. 233/d. Nyíregyházi alapfokú iskolák iratai. Ág. H. Ev. Elemi Fiú Népiskola iratai, 1840–1952. 23. köt.

⁶ ma Kürt utca

bejegyzés alapján feltételezhetjük, hogy köztisztviselőben álló személyről lehet szó, hiszen két lelkész, Bartholomeidesz János és Farbaky József Kovácsi Gyula segédlelkésszel temette augusztus 24-én.

Karrier – közéleti szerepvállalás. Zajác Zsóf személyes történelme a köztörténet forrásaiban

I. A tanyai gazdaember

Az 1850-ben készült tanyaösszeírás szerint Zajác Zsóf városi házat nem birtokolt, a 40-ból a 14. palétában (később Sajben, majd Vajda bokor) lakott a 2089. szám alatt. A tanyaösszeírás szerint Vajda Mihály felesé volt, mindössze egy kötél földdel bírt.⁷

1857-ben az újabb tanyaösszeírás idején Zajác már két kötél föld birtokosa volt és továbbra is a 14. palétában élt.⁸

Az 1862-es birtokösszeírás Zajác Zsóf telkeit a következőképpen regisztrálta: két kötél földdel bírt, a 7395. és a 7396. számon nyilvántartott földeket birtokolta, amelyek mintegy 20 holdnak feleltek meg együttesen, másod- és harmadosztályú földek voltak.⁹ Ez időre már állandó tanyai lakosból városi háztulajdonosá is vált, ami mindenképpen státusznövekedést jelent. 1863-ban Nyíregyháza városban az 1562. szám alatti házban lakott.¹⁰

Az 1869-ben készült összeírás szerint egy lakófél (azaz egy család) élt Zajác Zsóf Angyal zugi házában: három családtag és öt cseléd. Nem szerint négy férfi és négy nő, a férfiak közül három nőtlen, egy házas. A nők közül két hajadon, egy férjes és egy özvegyasszony. Heten evangélikusok, egy római katolikus vallású. Mindannyian huzamosan tartózkodnak a városban, hatan helyi születésűek, ketten az ország valamely más községéből érkeztek. Egy nő kivételével a ház népe olvasni és írni is tudott.¹¹ Zajác valószínűleg a háza népéhez tartozó cselédséget tanyáján alkalmazta. A lakóház méretei is egy kissé jobb módban álló gazda tulajdonosra engednek következtetni: földszintes épület,

---

⁷ MNL SZSZBML, V. B. 52. Nyíregyháza Községtanácsának iratai, 1848–1871 (a továbbiakban V. B. 52.), 24/30. 1850:28. Az összeírásról bővebben lásd: HENZSEL Ágota: A nyíregyházi borkortanyák 1850. évi összeírása. In: Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás, 5–6. köt. Szerk. Gyarmathy Zsigmond. Nyíregyháza, 1985. 277–308.

⁸ V. B. 52. 2/65. 1857:2.

⁹ Uo. 71/13. köt.

¹⁰ Uo. 5/128. 1863:45.

¹¹ Uo. 1869:8.

két szobával, konyhával, kamrával, pincével, egy színnel és két istállóval. Funkcióját tekintve csak lakóház, üzlethelység nem tartozott hozzá.¹²

Tudjuk, hogy a városba költözés után sem szakadt el a tanyai élettől. Korábban említett naplóját ekkor már nem vezette, így nem tudunk gazdálkodásáról olyan pontos képet alkotni.

1865-ben az Előfogati Társaság választmányának tagjává választották, majd 1867-ben a felügyelői tisztséggel bízták meg. Az egykori Cúgos Társaságot a helybeli gazdák azzal a céllal hozták létre, hogy a kötelező állami vagy vármegeyi forspontot állandó fogatokkal lássák el. Az 1850-es években Előfogati Társaság néven átszervezték, azonban a társaság tagjai vonakodva látták el kötelességüket, és a város vezetése sem tudta hatékonyra tenni, ami 1867–1868-ra megszűnéséhez vezetett.¹³ Ezt a folyamatot vezette le Zajácz József.

1869-ben újból a tanyai ügyekkel kapcsolatban tűnik fel neve: tagja volt annak a küldöttségnek, amelyet a városi képviselő-testület menesztett Pestre a csődbe ment Eisenberger fivérek császárszállási földjeinek megvásárlására.¹⁴

1857–1863 között vezette naplóját,¹⁵ amelybe gazdasági ügyleteiről (kölcsönök, elvégzett mezőgazdasági munkák, bevételek és kiadások) tett időről időre feljegyzéseket, illetve egyéb érdekességeket írt. A napló kétnyelvű, váltakozva szlovákul és magyarul, vagy éppen vegyesen írott.

Érdekesek a könyvecske azon magyarul írott részei, ahol a 19. század történéseit és az elkövetkezendő évekről szóló jövendöléseket jegyez le. Ez utóbbiakról nem tudjuk, hogy ezek saját gondolatai vagy a korban divatozó közhiedelmek voltak. Zajácz történelemről írott jegyzetei nem az országos politikáról szólnak, annak ellenére, hogy Napóleonról és a franciaországi eseményekről, valamint a pápaválasztásról is említést tesz, bejegyzései leginkább a hétköznapi befolyásoló járványokról, időjárási jelenségekről, mezőgazdasági eredményekről vagy eredménytelenségekről téjékoztatnak. Ezt tapasztaltuk már egy idősebb kortárs, Nagy Sámuel történetkönyvének vizsgálatánál is.¹⁶

---

¹² Uo. 5/128. 1896:8.

¹³ MNL SZSZBML, IX. 11. Nyíregyházi Cugos Társaság iratai, 1854–1867. (a továbbiakban IX. 11.) 1. cs. Zajácz József felügyelő levele a városi képviselőtestülethez, 1867. július 1. A társaság végleges felszámolása csak 1885-re történt meg. A Cúgos Társaságról lásd HENZSEL Ágotát: A nyíregyházi Cúgos Társaság. In: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv, 18. köt. Szerk. Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, 2008. 295–306.

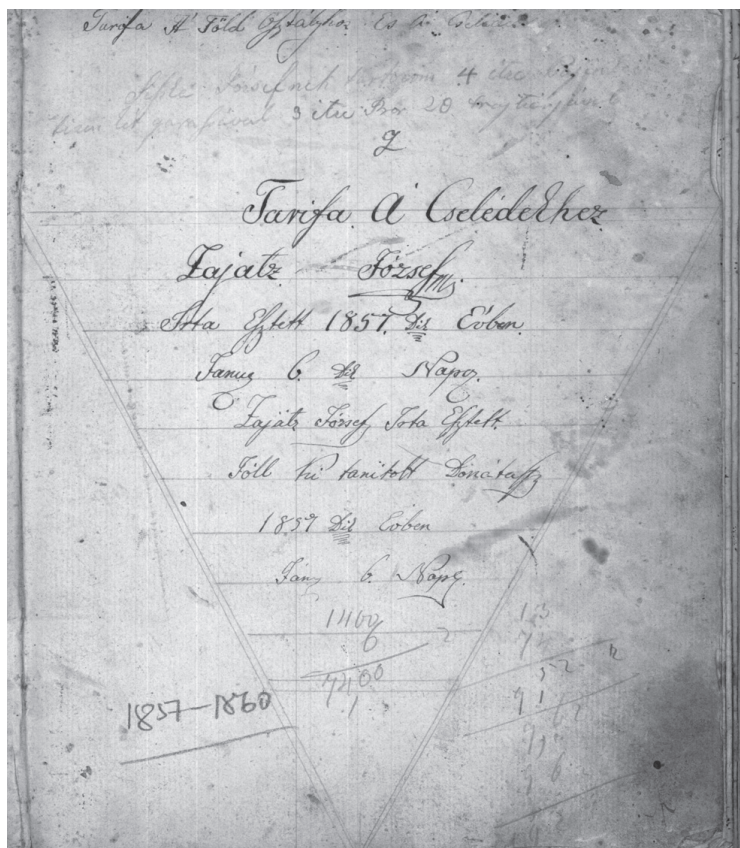
¹⁴ BENE János: Nyíregyháza gazdasági élete, 1849–1920. Nyíregyháza története, 1. köt. Szerk. Németh Péter. Nyíregyháza, 2010. 452.

¹⁵ MNL SZSZBML, XIV. 3. Zajácz József cselédkönyve, 1857–1865. 1. köt.

¹⁶ Nagy Sámuel (1809–1881) nyíregyházi evangélikus tanító 1831 és 1878 között vezetett történetkönyvéről lásd bővebben BÁNSZKI Hajnalka: Nagy Sámuel és Leffler Sámuel, Nyíregyháza történetének korai krónikásai. In: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv, 19. köt. Szerk. Galambos Sándor, Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, 2011. 253–264.

Nem kérhetjük számon Zajác Zósefen a történeti hűséget vagy az objektivitást, ha elfogadjuk azt az alapvetést, miszerint a naplók „a múlt belső átéléséről szólnak.”¹⁷ A rendszeresen vezetett részek nem a magánélet vagy a közélet történéseire írott reflexiók, hanem gazdasági jellegű bejegyzések, amelyek praktikus okokból születtek, vagyis hogy számon tudja tartani az elvégzett mezőgazdasági munkákat, a napszámot, a kölcsönadott és kölcsönzött pénzeket, illetve más ügyeleit.

A naplót jelen esetben csak kételyeink feloldására használjuk: választ ad arra a kérdésre, hogy a professzori iskola donatista osztályát elvégzett diák megegyezik-e a később vizontlátott feles gazda Zajác Zóseffel. A már idézett bejegyzés alapján, igen.

Zajác Zósef naplója

¹⁷ GYÁNI GÁBOR: A napló mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. In: Szabolcszatmár-beregi Levéltári Évkönyv, 12. köt. Szerk. Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1997. 27.

II. A városvezetésben

Az 1860-as évek végén már a tanyai élettől kissé elszakadva, más pozíciókat is vállalt Zajác. 1866-ban a városi ínségnyhító bizottság tagja volt,¹⁸ az 1867-es választások alkalmával pedig a tisztújító bizottságban találjuk.¹⁹

1869-ben az ellenzéki Balközép Párt szónokaként lépett fel olyan párttársakkal, mint Bencs János, a későbbi polgármester Krasznay Gábor, vagy a boltos Hoffmann Adolf. A kortárs Lukács Ödön „mindig örömmel hallgatott népszónok”-ként írt Zajácsról.²⁰ A következő választások a balpárt győzelmét hozták, jelöltje, Vidliczkay József nyert az 1872. évi országgyűlési követválasztáson, a december 16-án tartott helyi képviseleti választásokon pedig kizárólag baloldali tagokat választottak meg a képviselőtestületbe. Az 1873. január 9–10-én lezajlott tisztújítás nyomán Zajác József a városi árvagyám tisztét kapta meg.

Az új feladatkör azonban nem jelentette a tanyai ügyektől való elfordulást az egykori gazdálkodó életében, még egy jelentős esemény kapcsán találkozunk vele. Az 1870-es években az örökváltság megfizetésére igénybe vett kölcsönök törlesztése még mindig komoly terhet jelentett a városvezetés számára, így 1874-ben a város kisebb adósságainak rendezésére egymillió forintos kölcsönt kívántak felvenni. Ennek visszafizetésére Joszka János házi pénztárnok és Zajác József dolgozott ki javaslatot.²¹ Joszka a kállai pusztát, Zajác a császárszállási pázsitföldeket kívánta fedezetként a lakosok között felosztani. Zajác csak 800 ezer forint felvételét ajánlotta, kizárólag a nagy kamatú tartozások kielégítése. A kölcsön felvételére és visszafizetésére tizenegy pontos javaslatot terjesztett a képviselőtestület elé, amelyben kitért a földek felosztására, a kamatokra, a befolyó pénzeket kezelő pénztintézetekre és a kiadásokra, amelyekre a pénzt fordíthatta a város. Joszka javaslatát elveti, mivel véleménye szerint a kállai puszták nem hoznak akkora jövedelmet, amely fedezhetné a kölcsönt, másrészt ezeket nem lehet csak a házzal bíró polgárok között felosztani, mert így a szegényebb sorsú lakosok elesnének a közlegelőtől. Ellenben számításai szerint a boltok haszonbérlete, a kállai közlegelő bérlete és a császárszállási földek eladásából származó összeg kamata együttesen fedezné az évenkénti törlesztést. A város egyéb bevételeiből (összesen körülbelül 85 ezer

---

¹⁸ BENE JÁNOS: A vármegye a városban. In: Nyíregyháza története, 1. köt. Szerk. Németh Péter. Nyíregyháza, 2010. (a továbbiakban BENE, 2010.) 304.

¹⁹ LUKÁCS ÖDÖN: Nyíregyháza szabad kiváltságolt város története. Nyíregyháza, 1886. (a továbbiakban LUKÁCS, 1886.) 316.

²⁰ Uo. 320.

²¹ MNL SZSZBML, V. B. 77. Nyíregyháza Rendezett Tanácsú Város Polgármesterének iratai, 1872–1950. 1278/1874.

forint) pedig így minden évben megmaradna 20-25 ezer forint, amelyet a város szépítési célokra használhatna fel.

Zajác javaslatát 1876. augusztus 10-én fogadta el a közgyűlés. 1876 novemberében öt osztályba sorolva közel ötezer holdat²² osztottak fel a város 2508 gazdálkodó lakosa között. Az így földhöz juttatottak csak tíz év után kapták meg tényleges tulajdonukba a földet.²³ Az 1880-as években a város 610 ezer forint összegű fennmaradó tartozását ötvenévi törlesztésre konvertálták.²⁴

A javaslat véghezvitelét jogilag bonyolította és a lakossággal való elfogadtatását is megnehezítette, hogy a gyepföldek az örökváltság révén már korábban a közösség tulajdonába kerültek. A nyíregyháziak így tulajdonképpen kétszer fizették ki a földeket: egyszer az örökváltság során, másodsorra pedig a felosztáskor. A vezetés viszont azzal érvelt, hogy a földek utáni adót eddig is a város fizette, így a lakosokat csak a használati jog illette meg.²⁵

Ugyan még 1542 hold gyepföld maradt a város tulajdonában, de lényegében ezzel az eladással megszűnt a közösségi földtulajdonlás Nyíregyházán.²⁶

Zajác Zsolt 1873-tól haláláig töltötte be az árvagyámi állást. Az árvagyámi vagy közgyámi tisztség egyike volt a városvezetés legbefolyásosabb pozícióinak. Az 1871. évi XVIII. törvény alapján „a rendezett tanácsú városokban az előjáróságot a tanács tagjai képezik, t. i. a polgármester, rendőrkapitány, tanácsnokok, főjegyző, rendes fizetéses jegyzők, főügyész, rendes fizetéses ügyészek, árvaszéki ülnök, pénztárnok, számvevő, ellenőr, közgyám, levéltárnok, orvos, mérnök s a község által a helyi igények szerint rendszeresített más tisztviselők.”²⁷

Az új hivatal a korábban betöltött tisztségekhez képest előrelépést jelentett Zajác pályafutásában, ez a pozíció már főfoglalkozása volt, ami a fizetésében is megmutatkozott. Míg korábban az Előfogati Társaság felügyelőjeként – ami nyilvánvalóan csak mellékfoglalkozásként szolgált – mindössze 70–90 forint illetményt kapott,²⁸ árvagyámként havi fizetése 800 forintot tett ki 1873-ban. Összehasonlításképpen a polgármester fizetése ugyanakkor 1600 forint volt, a jegyző

---

²² Zajác tervezetében 5066 hold felosztásáról írt, de a valóságban csak 4953 holdat osztottak ki. Erre lásd HÁRSFALVI Péter: Az önkormányzat Nyíregyházán a 18–19. században. Budapest, 1983. (a továbbiakban HÁRSFALVI, 1983.) 112–113.

²³ BENE, 2010. 301.

²⁴ LUKÁCS, 1886. 332.

²⁵ HÁRSFALVI, 1983. 112–113.

²⁶ Uo. 114.

²⁷ 1871. évi XVIII. törvénycikk a községek rendezéséről VI. fejezet 65. §. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5484> (2013. 06. 03.) Az eredeti helyesírás szerint közölve.

²⁸ MNL SZSZBML, IX. 11. 1. cs. A Cúgos Társulatnak bevételeiről és kiadásairól szóló főkönyve az 1864-ik évtől kezdve 1867-ik évig bezárólag.

1400 forint, a főorvosé 600 forint, egy erdőfelügyelő pedig 300 forintot keregett,²⁹ ami ugyancsak a tisztség jelentőségéről tesz bizonyosságot.

Árvagyámja 1841-től kezdődően volt Nyíregyházának. Az első árvagyám Benedikty Ágoston volt, őt Kralovanszky László követte 1872-ig, így Zajác József harmadikként következett az árvagyámok sorában. Feladatkörét az 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szabályozta részletesen: „170. § A községi közgyám: 1. felügyel a zár alá tett hagyatéokra (226. §); 2. gyám vagy gondnokot hoz javaslatba (228. §); 3. közreműködik a leltározásnál (234. §); 4. helyettesíti a gyámot vagy gondnokot, míg az kirendeltetik, illetőleg míg működését megkezdí (68. §); 5. helyettesíti a rokonokat (144. §); 6. közvetíti az érintkezést a gyám vagy gondnok és a szülők, nagyszülők esetleg rokonok közt (145., 150. §); 7. nyilvántartja a községbeli gyámoltakat és gondnokoltakat; 8. felügyel a községben létező gyámok és gondnokok eljárására s e részben, ha mulasztást tapasztal, a községnek vagy a gyámhatóságnak jelentést tesz; 9. jegyzőkönyvre veszi az írásbeli számadásra nem képes gyámok és gondnokok jelentéseit (119. §) és számadásait (120. §) és azokat az illetékeshez képest a községnek vagy a gyámhatóságnak bemutatja; 10. közegül szolgál a községnek oly gyámügyi teendőkre nézve, melyeknek teljesítésével jelen törvény által más közeg nincs megbizva.”³⁰

Ezenkívül az árvagyám szavazattal nem bíró tagja volt az árvaszéknek. Az 1878-as nyíregyházi szervezési szabályrendelet egyéb feladatokat is hatósági körébe helyezett: „Teljesíti mindazon teendőket, melyeket a törvény s a városi felettes hatóság köteleességévé tesz (1877. évi XX-ik törvénycikk 170. paragrafus).

Ezenkívül a városban előforduló összes haláleseteket – a halottkémi jelentéseknek, melyek a városi tanácshoz beérkeztek azonnal az árvagyámnak kiosztandók – átvételével felveszi – gondoskodik a hagyatékok kellő biztosításáról s kinevezett gyám vagy gondnok nem létében gyámot vagy gondnokot hoz parancsolatban (1877. XX. törvénycikk 169. illetve 221. paragrafus értelmében.).

Mindezen teendőket a mellé rendelt írnok segédjével de mindenben saját felelősségére teljesíti s azon haláleseteket, melyeknél kiskorúak vagy gondnokolást igénylők érdekelvők a városi árvaszékhez – ahol pedig ilyenek elő nem

---

²⁹ MNL SZSZBML, V. B. 72. Nyíregyháza Rendezett Tanácsú Város Közgyűlésének és Képviselőtestületének iratai, 1872–1950. (a továbbiakban V. B. 72.) 1. köt. 1872. szeptember 17.

³⁰ 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5784> (2013. 06. 03.) Az eredeti helyesírás szerint közölve.

fordulnak a királyi törvényszékhez ülésen kívül előadva a legsürgősebben – ott ahol pedig veszély forog fent, azonnal átteszti.”³¹

Tisztigámi működéséről maradt ránk a legtöbb forrás. Az 1871. évi XVIII. törvény alapján rendezett tanácsú várossá alakult Nyíregyháza, ami az ügykezelés átalakulásához is vezetett. 1873-tól kezdődik Nyíregyháza rendezett tanácsú város árvaszékének iratanyaga, de Zajác József árvagyámi működésének idejéből sajnos csak a pénztárkönyvek maradtak ránk. A polgármestéri iratokban azonban számos általa írt beadványt, számadást és árvákat érintő egyéb ügyiratot találunk.

Az általa készített ügyiratok alapján egy, a gazdasági ügyekhez értő, precíz hivatalnok képe rajzolódik ki előttünk. Úgy gondoljuk, hogy legmagasabb végzettsége a donatista osztály volt – mint ahogyan ezt a már említett naplóbejegyzésében írja magáról.

1885-ben betegeskedni kezdett, ezért július 5-én levelet intézett a polgármesterhez,³² amelyben július 10-től kezdődően hatheti szabadságot kért, hogy betegségét Karlsbadban³³ kúrálhassa orvosi rendelvényre. Távollétében Déry Károly számvevőt bízták meg helyettesítésével. Azonban betegségéből nem gyógyult fel, augusztus 22-én elhunyt. A képviselőtestület „12 évet meghaladott lelkiismeretes és pontos hivatali működésének elismerésével” emlékét az 1885. augusztus 28-i ülés jegyzőkönyvében örökítette meg.³⁴

A Nyírvidék tudósítása Zajác József haláláról: „Nyíregyháza város tiszti karából egy munkás és sok jóakarató erő dőlt ki Zajác József városi közgyámnak folyó augusztus hó 24-én hosszan gyöngélkedés s utóbbi időkben 12 heti súlyos szenvedés után bekövetkezett halálával. A boldogult 1872-től óta [sic!] haláláig viselte a polgártársainak változhatlan bizalmából elfoglalt és azt becsülettel be is töltött közgyámi hivatalát. Temetése népes és fényes volt, ami szintén az elhunytnak népszerűsége mellett nyilatkozott.”³⁵

Zajác József hivatalnoki karrierútja átmenetet képvisel Nyíregyháza igazgatástörténetében. Még megtaláljuk benne a 18. század végi, 19. század eleji paraszti mezőváros előljárójának vonásait: evangélikus telepések leszármazottja, maga is szorosan kötődik a földhöz, gazdálkodik. Az 1850-es években még csak nem is számít vagyonosnak, egy nagyobb gazda feleseként látjuk az összeírásokban. Az évtized végére már megduplázta földvagyonát. Sajnos két

³¹ MNL SZSZBML, V. B. 71. Nyíregyháza Rendezett Tanácsú Város Központi Választmányának iratai, 1872–1939. 1. cs. Az eredeti helyesírás szerint közölve.

³² MNL SZSZBML, V. B. 77. 6003/1884.

³³ ma Karlovy Vary, Csehország

³⁴ MNL SZSZBML, V. B. 72. 13. köt. 1885. augusztus 28.

³⁵ Nyírvidék, 1885. augusztus 30. 3. Az eredeti helyesírás szerint közölve.

adat áll mindössze rendelkezésünkre földjeit illetően, de tudjuk, hogy 1869-ben vagyoni helyzete alapján szerepelhetett a választók között, vagyis az érvényes választójogi törvény szerint legalább 300 ezüst forint értékű házat vagy földet birtokolt.³⁶ Az 1860-as évek elején költözött be a városba, neve ezután tűnik fel különféle városi tisztségekben.

A vármegyeszékhelyé válás új hivatalnoktípust hozott a városba; a tisztségek elkezdtek professzionalizálódni és a tisztviselői életpálya már nem a közösség iránt teljesített kötelességet, hanem karriercélt jelentett. Úgy tűnik, hogy Zajác József ebbe az új típusba is illett, hiszen pártot választott magának és a helyhatósági választások után az újjáalakuló városvezetés egyik legmagasabb tisztségét kapta meg, amelyet haláláig viselt.

Előbb a tanyai ügyekkel kapcsolatban tűnt fel, majd egyéb hivatalokat viselt, amelyek még nem jelentettek neki megélhetési forrást, inkább csak mellékállásként töltötte be azokat, fő jövedelemforrása továbbra is földbirtoka maradt. Az 1860-as években bekapcsolódott a politikai ügyekbe, az évtized végén szívesen hallgatott népszónokként írt róla a kortárs Lukács Ödön. Pártja választási győzelme után, 1873-tól kezdve haláláig a városi árvagyám tisztségét töltötte be, ami immár tisztes jövedelmet hozó főfoglalkozást jelentett Zajác József számára. A tanyai gazda és a városi tisztviselő között kapcsolatot teremt az 1857–1863 között vezetett naplója, amely egy tanult, gazdasági ügyekhez értő gazdaembert mutat.

Arra a kérdésre, hogy Zajác József életútja mennyiben számít tipikusnak vagy mennyiben jelent egyedit a korszakban, további életpályák feldolgozása adhat majd választ.

---

³⁶ 1848. évi V. törvény az országgyűlési követeknek népképviselőlet alapján választásáról: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5273> (2013. 06. 07.)